

UN AMFITEATRU TÂRGUMUREȘEAN

Magdalena Florea

Doctorul în istorie Virgil Pană, cercetător științific I la Muzeul Județean Mureș, este autor a nenumărate articole din domeniul istoriei, publicate în reviste de specialitate, dar și al unor volume cum sunt: *Minoritățile etnice din Transilvania între 1918 și 1940: drepturi și privilegii*, Editura Tipomur, 1996; *Minoritari și majoritari în Transilvania interbelică*, Editura Ardealul, Târgu-Mureș, 2007; *Emil A. Dandea: Un moț primar la Târgu-Mureș*, Editura Ardealul, Târgu-Mureș, 2012; *Românii mureșeni pe fronturile Marelui Război: documente*, Editura Ardealul, Târgu-Mureș, 2018.

Așa cum mărturisește autorul, în cartea *Ioan Chereji. Crâmpoie de cultură transilvană*, fenomenul teatral transilvan a reprezentat până acum o temă studiată, scrisă și rescrisă din diverse unghiuri de vedere. Tocmai din acest motiv, cursurile și cronicile profesorului târgumureșean Ioan Chereji ar putea reprezenta repere științifice și culturale pentru istoria teatrului din România, surse de documentare care nu pot fi ignorate de noile generații de teatrologi sau exegeți ai teatrului. Iar dacă profesorul Ioan Chereji este deja considerat o personalitate culturală pentru sătmăreni, ar fi nedreaptă ignorarea contribuției sale în acest domeniu de către autoritățile culturale ale județului Mureș sau ale municipiului Târgu-Mureș.

Pentru ardeleni, teatrul n-a reprezentat niciodată un divertisment, ci un argument prin care, înainte de toate, își afirmau identitatea națională. Ideea este sesizată și argumentată și de profesorul Ioan Chereji, ale cărui texte despre istoria teatrului maghiar îndeosebi, reproduse în această monografie, sunt realizate pe baza informațiilor puse în circulație de deja „clasicii” teatrologiei maghiare (Váli Béla, Pataki József, Enyedi Sándor,

Káli Nagy Lázár, Szentimrei Jenő ș.a), de revistele de specialitate și de alte surse demne de încredere. Prin reproducerea cursurilor și a notițelor pe baza cărora au fost realizate, autorul cărții pune la dispoziția celor necunoscători ai limbii maghiare un tezaur științific ușor de accesat și fără nici efort financiar destinat traducerilor.

De la început, se impune o precizare, anume aceea că interesul românilor și al celorlalte etnii de pe teritoriul transilvan pentru cultură națională a fost determinat socio-economic și impulsionat de afirmarea unei burghezii locale, formată din avocați, funcționari de bancă, preoți, comercianți etc. Acest lucru este demonstrat cu prisosință de istoria culturală a celor două etnii luate în discuție. Mișcarea teatrală maghiară, cu toate greutățile întâmpinate, evoluează, dacă nu progresiv, cel puțin liniar, în timp ce teatrul cult românesc, fără susținerea unui baron ca Wesselényi Miklós sau a unui mic proprietar precum Kótsi Patkó János, de pildă, își face firav apariția după Unire. Pentru românii târgumureșeni, de exemplu, minoritari în fața maghiarilor din toate punctele de vedere și fără resurse economice care să le susțină mișcarea culturală, teatrul instituționalizat apare abia în anul 1962.

Profesorul Ioan Chereji era conștient că o istorie a fenomenului teatral trebuie să pornească de la ideea că noțiunea de *teatru* nu semnifică pur și simplu doar o reprezentare a unui text în fața unui public. Literatura dramatică vine din zona unei anumite spiritualități și aduce cu sine expresia unei individualități prin care vorbește succesiunea istorică a fenomenului cultural. Teatrul înseamnă, cu certitudine, mai mult decât toate elementele sale componente: scenariu, regizor, actori, etc. Este o *relație spirituală*, o artă mai complexă, căci ea presupune împletirea, îndeosebi în spațiul transilvan, a unor experiențe, a unor conținuturi sufletești diferite, exprimate într-o manieră personală, dar și într-o modalitate comună, diferențiată de celelalte provincii istorice ale României. Putem vorbi de un teatru românesc, cu specific rezultat din însușirile spirituale ale românilor din acest areal geografic, așa cum se poate vorbi de un teatru maghiar sau de unul german, cât și de interferențele lor firești. Dar, dacă teatrul este o relație spirituală, deci și de comunicare interetnică, Ioan

Chereji ne dă de înțeles faptul că, în ciuda tuturor sincronizărilor, influențelor și paralelismelor, culturile naționale de pe cuprinsul Ardealului nu s-au topit una în alta, fiecare păstrându-și specificul inconfundabil.

Referindu-se la orașul Târgu-Mureș, profesorul Ioan Chereji evidențiază faptul că, în pofida unor înaintate tradiții în această sferă a culturii (la 29 iunie 1792, de pildă, avea loc, la Târgu-Mureș, primul spectacol teatral într-un edificiu stabil de teatru, în timp ce Teatrul Național Maghiar din Cluj susținea primul spectacol, în sala mare din casa Rhédei, în 11 noiembrie 1792), despre un teatru maghiar stabil, în accepțiunea actuală a cuvântului, nu se poate vorbi decât după al doilea Război Mondial. Fondarea unui teatru maghiar profesionist stabil la Târgu-Mureș s-a aflat pe primele locuri pe agenda Uniunii Populare Maghiare (U.P.M.), organizație politică care reprezenta interesele tuturor maghiarilor din România în perioada de după 1944. Scopul acesteia era întemeierea unei instituții teatrale care să servească nevoile culturale nu doar ale unui singur oraș, ci ale întregului ținut secuiesc. Organizația care a trecut, în mod concret, la realizarea proiectului a fost *Atheneum*-ul Salamon Ernő, care, în ședința din 21 iulie 1945, a configurat întemeierea Teatrului Secuiesc. Din intervenția lui Tompa Miklós, în spiritul canoanelor vremii, rezultă că, în trecut, exceptând câteva inițiative particulare și eforturi binevoitoare, societatea vremii nu a fost în stare să ofere sprijinul necesar pentru întemeierea unei astfel de instituții permanente. Dacă în micile orașe secuiești, spunea viitorul mare regizor al teatrului maghiar, apăsarea, eventual, câte o trupă pentru una sau două stagiuni, acestea se și grăbeau să dispară odată cu epuizarea posibilităților de câștig financiar.

Întrucât din scrierile profesorului lipsesc episoadele referitoare la istoricul mișcării teatrale românești din Târgu-Mureș, de după înființarea secției române a Teatrului Secuiesc în anul 1962, folosind cronicile teatrale semnate de Ioan Chereji și alte surse editate, autorul reușește, printr-o înlănțuire logică a acestora, să ofere a schiță istorică a fenomenului teatral până la momentul când protagonistul cărții a trecut în lumea umbrelor.

Dacă Teatrul Secuiesc a apărut și a funcționat o perioadă sub impactul *Legii nr. 265 pentru organizarea Teatrelor, Operele și Filarmonicilor de Stat*¹ și al *Directivelor pentru alcătuirea repertoriilor teatrale*, care limitau libertatea de creație și de exprimare dramaturgică, prin introducerea cenzurii după modelul teatrului sovietic adept al „trecutului de factură realistă“, teatrul românesc beneficiază, la începuturile sale, de o perioadă de deschidere culturală și de liberalizare politică (1964-1971) în care sunt redescoperite și revalorificate filioanele naționale ale culturii, în care se reiau contactele intelectuale cu lumea occidentală. A fost epoca în care s-au generat și exprimat autentice valori, cu puține derapaje spre concesii făcute ideologiei vremii. A fost o epocă în care li s-a putut oferi spectatorilor un repertoriu aproape necenzurat. Secția maghiară a putut aborda o diversă paletă culturală, care nu i-ar fi fost accesibilă nici chiar unei scene românești. În afara unor traduceri ale unor piese românești, impuse de autorități și prezentate de nevoie, se juca aproape orice.

În perioada în care profesorul Chereji își scria cronicile teatrale, naționalul târgumureșean înregistra evoluții și involuții specifice oricărui fenomen cultural, în cazul nostru teatrul, dar care de fiecare dată a reușit să renască sub bagheta valoroșilor regizori și a prestației marilor actori care au dat strălucire scenei târgumureșene. Din punctul de vedere al istoricului de teatru, aportul autorului acestei cărți este binevenit, adăugând o notă în plus la o viitoare istorie completă a mișcării teatrale din orașul de pe Mureș.

De la Ioan Chereji ne-a rămas un text extrem de valoros despre una dintre cele două școli de teatru din România socialistă, respectiv despre Institutul de teatru „Szentgyörgyi István“ din Târgu-Mureș. „*Proclamația în chestiunea Teatrului Național al Ardealului*“, redactată de Vachot Imre în 1840, prin care propunea înființarea unei școli de teatru a rămas fără ecou, fiind lipsită de susținerea factorului politic. Abia pes-

1. *Monitorul Oficial*, Partea I, A, nr. 162/18 iulie 1947; Ion Cristoiu, „O posibilă istorie a literaturii dramatice contemporane“ (I), în *Teatrul*, nr. 1, an XXVIII, ianuarie 1983, p. 102-106; Vasile Cristian, „Istoria teatrului românesc în primii ani de comunism“, *Revista Istorică*, 2005, 5-6, p. 99-110.

te 25 de ani lua ființă o școală de teatru la Budapesta, iar, în 1893, s-au pus bazele Academiei Naționale de Teatru din Cluj, destinată maghiarilor de pretutindeni.

După Unire, actorii români erau formați la așa numitele *Conservatoare* ale statului, înființate în marile orașe ale Transilvaniei. Pentru maghiari, funcționa o școală pe lângă Teatrul Național Maghiar sub formă de „Studio“ și Secția de artă dramatică de pe lângă Conservator, dar cu rezultate de puține ori remarcabile. La fel și demersurile particulare pornite de la Târgu-Mureș, Arad, Oradea, Cluj sau Timișoara. Prima instituție maghiară de învățământ teatral, cu durata de 3 ani, aprobată și subvenționată de către autorități, s-a deschis la Cluj, în 1941, pe lângă Teatrul Național Maghiar. După cel de-al doilea Război Mondial, s-a reușit instituționalizarea învățământului teatral maghiar din România, cu o facultate la Cluj, mutată ulterior la Târgu Mureș. În același timp, pentru viitorii actori români s-a înființat Institutul de Teatru și Film „Ion Luca Caragiale“ din București. Textul rămas de la profesorul Chereji și reprodus în această carte oferă informații referitoare la primii douăzeci de ani de funcționare, când, practic, absolvenții săi au fost cei care au dat valoare sau au stat la baza înființării principalelor teatre de limba maghiară din România.

În concluzie, așa cum reiese din exegeza cercetătorului Virgil Pană, atât pentru români, cât și pentru maghiari, teatrul, alături de presă și școală, a reprezentat un mijloc de propagare a ideilor de libertate și progres, pentru formarea și conservarea specificului național. Reprezentant de seamă al generației sale de istorici ardeleni, dr. Virgil Pană reușește să prezinte o imagine extrem de veridică a omului și cărturarului Ioan Chereji, contribuind la cunoașterea sa de către târgumureșeni, dar și oferindu-i cititorului satisfacția unei lecturi incitante.

Virgil Pană, *Ioan Chereji. Crâmpoie de cultură transilvană*, Editura Ardealul, Târgu-Mureș, 2014, 309 p.